

דף יח

'מכלל דתרווייהו סבירא להו דחולו של מועד אסור בעשיית מלאכה, מנהני מילי...'. על פירוט שיטות הראשונים במלאכת חול המועד, אם אסורה מהתורה או מדרבנן – ע' במצוין במועד קטן יא.

רבי עקיבא אומר אינו צריך, הרי הוא אומר אלה מועדי ה'... במה הכתוב מדבר... הא אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד'. לכך ממשיך הכתוב... ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו לה' – והלא ביום טוב אין נדרים ונדבות של עולות קרבים, אלא ודאי בחול המועד הכתוב מדבר (עפ"י אור החיים אמור כג, לו).

ע' עוד במנחת חינוך (רצט, ח) שביאר על פי זה שאף הנסכים [המוזכרים בכתוב הזה] הבאים שלא עם הזבח, אינם באים ביום טוב אלא בחולו של מועד, ודלא כמשנה-למלך. עוד בבאור דרשת רבי עקיבא, ע' מרומי שדה.

והאיתמר מעשה ומת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחם רבי טרפון... לא קשיא כאן ביום טוב שחל להיות אחר השבת כאן ביום טוב שחל להיות בשבת'. צריך באור מה עלה על דעת המקשה והלא מבואר במשנה שרק ביום ראשון התיירו בהספד כדי להוציא מלב הצדוקים, משא"כ בשאר הימים. ויש לומר שהמקשה סבר שודאי מעשה זה אירע באחד בשבת ולא ביום אחר, כי רק אז הוא 'יום טוב', משא"כ בשאר הימים הלא כבר הוקרבו הקרבנות ביום טוב ואין חילוק בין היום שלאחר העצרת לכל שבעת הימים (עפ"י משנה למלך כלי המקדש ו, י).

ופירש שם שגם בתירוץ הגמרא נשארו בהנחה זו שאין חילוק בין יום שלאחר עצרת לימים שלא"כ, ורבי טרפון שלא הניחם להספיד משום אסרו חג ולא משום יום טוב, אבל יש חולקים וסוברים שבשאר ימים טובים אין איסור הספד באסרו-חג ורק כאן אסר משום יום טוב, וכמו שיבואר בסמוך. ולדבריהם יש לומר שבנידון זה עצמו נחלקו המקשה והמתריץ, האם יום טוב שונה משאר שבעת הימים כשהלה עצרת באחד מימות השבוע.

ועוד יש לתרץ שהמקשה דייק מלשון 'מפני שיום טוב של עצרת היה' שודאי הכוונה ליום שקרבו בו כל קרבנות הרגל, שחל עצרת בשבת, והרי יום ראשון הוא כיום טוב שאז הקריבו כל ישראל עולת ראייה ושלמי חגיגה, אבל יום אחר לא היה קורוהו 'יום טוב של עצרת'.

ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחם רבי טרפון... מפני שיום טוב היה'. מפשטות הדברים נראה שיום טוב בלבד הוא שאסור בהפסד ובתענית, משום שכמה אנשים שאינם יכולים להקריב קרבנותיהם בחג מקריבים בו ביום, אבל שאר ימי 'אסרו-חג' של המועדים שאינם ימי תשלומין, מותרים בהספד ובתענית.

(כן כתב בשפת-אמת. וכן יש ללמוד לכאורה מדברי השלחן-ערוך תצד, ב וכפי שהבין בדבריו המשנה-למלך כלי המקדש ו, י. וכן משמע בפשטות מהמג"א שם.)

וכבר נמצא מבואר כן בדברי התור"ד כאן (והובא בשמו בשבלי הלקט, וכן הביא במחזיק ברכה או"ח תצד). והוכיח מכאן שאף בזמן הזה יום טוב אסור בהספד, שהרי רבי טרפון לאחר החורבן היה [ואמנם מכמה מקומות משמע שהיה חי בזמן הבית, אך אז היה צעיר לימים, ובזמן שהורה הוראה ודאי היה זה לאחר החורבן. ע"ע פירוש המשנה לרמב"ם סוף נגעים, ובהרחבה בספר מגדים חדשים ברכות ה:].

ואם תאמר מדוע נאסר יום אחד בלבד בהספד והלא יש לעצרת תשלומין כל שבעה – יש לומר שעיקר הקרבנות ביום זה היתה

שהרי טרודים לחזור לבתיהם (עפ"י הרי"ד, ע"ש). ועוד יש חשיבות מיוחדת ליום זה, שבו ניתנה תורה לישראל. ע' במובא לעיל יז:).

ואולם יש אומרים שלפי מה שפרשו במסקנא שמעשה זה ארע כשחל עצרת באחד מימי השבוע, מה שאסר רבי טרפון להספיד, לא משום שהוא יום טבוח [והלא כל שבעה ימים שלאחר עצרת הם ימי טבוח], אלא משום אסרו-חג, שהוא 'בן המועד' (כלשון הירושלמי). ולפי זה הוא הדין בשאר מועדים אסור להספיד ולהתענות ביום שלאחר יום טוב. ואמנם מבואר מדברי התוס' (בראש השנה יט) שהלכה זו עיקרה ממנהג ולא מעיקר הדין, אך אין מן הנמנע שבימי רבי טרפון כבר פשט מנהג זה, ולכך לא הניחם להספיד (כן צדד המשנה-למלך כלי המקדש וי. וכן נראה מדברי הבית-יוסף והגר"א בס' תצד, כפי שכתב המשנ"ב שם בדעתם).

(ע"ב) 'נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה, ולקודש - מטבילין'. מבואר שטבילת הידים (במי גשמים ארבעים סאה, או בנהר או בים) מעולה מן הנטילה, שלכן בקודש עשו מעלה שלא תועיל נטילה אלא טבילה. וכבר נשאל המהרי"ל (שו"ת מהרי"ל קנד) על הבא לאכול פת ויש לפניו נהר וכלי, מה עדיף, ליטול ידיו בכלי או לטובל בנהר, וכתב על פי משנתנו שהטבילה עדיפה.

א. שאר הפוסקים לא הביאו דין זה, אלא שנחלקו על נוסח הברכה כשמטביל ידיו, אם 'על נטילת ידים' או 'טבילת / שטיפת ידים' (ע' או"ח סוס"י קנט).

ב. מדברי מהרי"ל שמענו חידוש, שאף על פי שבחולין לא נאמר שום חילוק לדינא בין טבילה לנטילה, יש מעלה בטבילה בחולין הואיל והיא קיימת בקודש, ואעפ"י שבעצם כולנו טמאים. ונראה שמדת חסידות היא, וכע"ז משמע בספר ראשית חכמה (שער הקדושה) שמדת פרישות וחסידות לאכול אף עתה בטהרה. וע"ע במובא בחולין לד מתשובת ר"ח ויטאל ועוד.

'טבל לחולין הוחזק לחולין אסור למעשר. טבל למעשר הוחזק למעשר אסור בתרומה'. פירוש, סתם טבילה בכוונה לאכול הרי זו החזקה לחולין כי בלאו הכי למה הוא טובל, מה שאין כן למעשר ולתרומה צריך שיחשוב בטבילתו שהוא טובל בשבילם, ורק בזה הוחזק להם (מרומי שדה).

בדבריו אלו יש לישב דקדוק הלשון, שלפי סוגית הגמרא משמע ש'הוחזק' פירושו נתכוין, ואם כן היה לו לומר 'הוחזק' - לכך מפרש שכונת המשנה לומר שטבילה בשביל אכילה היא החזקתו לחולין, וטבילה עבור מעשר היא החזקתו למעשר. ובאמת שלחולין אין צריך כוונת טבילה כלל כמבואר להלן בפירות שנפלו לתוך המים ונטלן, אלא עיקר רבותא משום הסיפא, שטבילה לשם אכילה אינה מועלת אלא לחולין בלבד, ולמעשר אין די בטבילה לאכילה גרידא אלא רק בטבילה לשם אכילת מעשר מועילה למעשר.

ונראה לכאורה שגם מי שאינו יודע כלל מענין טומאה וטהרה אלא שיודע שאסור לו לאכול מעשר ותרומה ללא נטילה, ונטל בשביל שיוכל לאכלם - עלתה לו נטילה, שאין צריך כוונה לשם 'טהרה' דוקא אלא לשם מעשר ותרומה. ויש לעיין כשנטל בשביל פירות מסוימים ולא ידע שהם פירות תרומה, אם עלתה לו נטילה בשבילם.

'עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי מאיר אלא באכילה דמעשר אבל בנגיעה דמעשר... לא פליגי'. טעם החילוק בין אכילה לנגיעה, מפני שאין במעשר דרגת שלישי-לטומאה כשם שיש בתרומה [וכדין טבול-יום, שאוכל במעשר ואינו אוכל בתרומה עד שיעריב שמשו. יבמות עד:] אלא שעשו חכמים מעלה במעשר שלא לאכלו בטומאה של דבריהם, אבל אין השני עושה בו שלישי - הלכך מותר לגעת בו (עפ"י רמב"ן חולין לג).

איסור אכילת מעשר ללא נטילה אינו משום טומאת הגוף, שאם כן היה אסור לאכול גם אם לא הוכשר המאכל לקבל טומאה,

וגם אם אינו נוגע בידיו, ואין הדין כן (כמבואר להלן ובחולין לג) – אלא כשם שגורו נטילת ידים בחולין בפת, כך גורו במעשר אף בפרי או בבשר הנקח בכסף מעשר. עפ"י חזו"א. ועע"ש (כה, א-ב) שאפשר שלפי האמת אין צריך נטילה במעשר אלא בפת. וכן צדדו כמה מהאחרונים בדעת הרמב"ם.

כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח' – חילוקי דינים ושיטות, ע' במובא בחולין קו.

*

טבל ולא הוחזק – כאילו לא טבל'

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות – גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו, והרי הן מכלל החוקים. וכן הטבילה מן הטומאות בכלל החוקים היא, שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא. והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים: טבל ולא הוחזק – כאילו לא טבל.

ואף על פי כן רמז יש בדבר: כשם שהמכוין לבו לטהר, כיון שטבל – טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשיות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות, והביא נפשו במי הדעת – טהור. הרי הוא אומר: וזרתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. השם ברחמי הרבים מכן חטא עון ואשמה יטהרנו, אמין' (רמב"ם סוף הלכות מקואות).

– הטובל במקוה מדי יום ביומו ועושה זאת כמצות אנשים מלומדה, ללא כוונה לטהר את הנפש ולהתחזק לעבודת הבורא – כאילו לא טבל (בשם רבי אברהם מטריסק – מובא ביבאורי החסידות על הש"ס).

דף יט

'גל שנתלש ובו ארבעים סאה, ונפל על האדם ועל הכלים טהורין'. הרמב"ם (מקואות ט, יז) מפרש בגל שנתלש מן הים. ורבנו תם חולק ומפרש בגל שנתלש מן המעיין דוקא וועל פי זה הוכיח שלטבילת אדם צריך ארבעים סאה גם במעיין. ואין כן דעת הרמב"ם והראב"ד ועוד], אבל גל של ים אינו מטהר שהרי אין המקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן, וגל שנתלש הרי הוא כזוחלין (ע"ע בתוס' כאן ובשו"ת הרשב"א ח"ד שיה ובתורת הבית ריש הל' מקואות).

[ואולם לדעת הרמב"ם הים מטהר בזוחלין, שלא כמקוה, ולכך כשר לטבול בגל שנתלש מן הים, מלבד כשהוא באויר אין לטבול בו משום גזרה שלא יטעו ויבואו לטבול בזוחלין (כן פירש הכסף-משנה מקואות ט, יח). ויש מפרשים לפי שהגל כשנתלש מן הים פקע ממנו דינו הקודם, והרי הוא כשאר מקוה שאינו מטהר בזוחלין מדין תורה, וכל שכן באויר. (ורבנו תם חולק וסובר שנשאר בו דין 'מעין' לגל הנתלש, ולכך הוכיח מכאן שצריך ארבעים סאה במעיין לטבילת אדם. עפ"י בחדושי הגר"ח הלוי מקואות ט, ט. וע"ע בספר האשכול מקואות נ; לב אריה חולין לא)].

ומותרים בהספד ובתענית – שלא לקיים דברי האומרים עצרת אחר השבת. ודוקא כשחל יום טבוח ביום ראשון, אבל ביום אחר – אין לספור בו. וכמעשה שמת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל לסופדו ולא הניחם רבי טרפון (להלן יח.).

- א. יש להוכיח שיום טבוח אסור בהספד אף בזמן הזה, שהרי מעשה דרבי טרפון לאחר החורבן היה (תורי"ד כאן; והובא בשבלי הלקט, וכן הביא במחזיק ברכה או"ח תצד, ד. ויש מהפוסקים שאוסרים בהספד בכל אסור-חג. ע' או"ח תצד, ב.). ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שלהלכה בזמן הזה אין איסור הספד ביום טבוח, שרבי טרפון יחידאה הוא וחכמים חולקים עליו (עפ"י אבי עזרי סוף הלכות יו"ט).
- ב. מהתורה ודאי אין מצות שמחה ביום טבוח, ואין מביאים שלמי שמחה אלא ביום טוב עצמו (עפ"י טורי אבן ר"ה ו: ד"ה שמחה; מנחת חינוך תפח, ה.).
- ג. אף על פי שיום טבוח מותר מהתורה בעשיית מלאכה כמבואר בגמרא, מדרבנן אין מותר אלא לצורך אכילתו לאותו יום (תוס' כאן עפ"י הירושלמי). ויש סוברים שאסור מהתורה במלאכה שאינה לצורך היום, משום הבאת הקרבן (עתוס' פסחים ג. וע"ע משנה למלך כלי המקדש ו, י.).
- ד. בשפת אמת צדד לומר שעצרת שחלה בערב שבת, לבית הלל אסור להקריב ביום ראשון – שלא לחזק ידי הצדוקים, ומי שלא הקריב ביום טוב יקריב מיום שני ואילך.

- ג. עצרת יש לה תשלומין כל שבעה. (אם מהקש עצרת לחג הסוכות (רבי אלעזר א"ר אושעיא), אם מוקראתם... ובקצרכם – איזה חג שאתה קוראו וקוצר בו – זה עצרת (רבי אליעזר בן יעקב), אם מוחג הקציר – איזה חג שאתה חוגג וקוצר בו – עצרת (ריש לקיש. ורבי יוחנן דחה דרשה זו).]
- מי שאינו ראוי ביום טוב של עצרת, כגון חג הפטור מראיה, ונעשה ראוי אחר כך – אינו מביא בימים שלאחר מכן (תוס' לעיל ט. ויש מפקפקים בדבר. ע' שאגת אריה קד.).

דין שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פו"ר קש"ב, ודין לינה בירושלים ברגלים – נתבאר בסוכה מז.

דף יח

טז. מה המקור לאיסור מלאכה בחולו של מועד?

דרשו בברייתות כמה דרשות על איסור מלאכה בחולו של מועד; את חג המצות תשמר. שבעת ימים... (רבי יאשיהו); הואיל וקרוי מקרא קדש וגם יש קדושה לפניו ולאחריו (רבי יונתן); כל מלאכת עבודה לא תעשו... שבעת ימים (רבי יוסי הגלילי); אלה מועדי ה' מקראי קדש (רבי עקיבא); ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה"א לא תעשה כל מלאכה – מה שביעי עצור אף ששת ימים עצורים, אבל לא בכל מלאכה שכן נאמר וביום השביעי עצרת – הא, לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת.

נחלקו הראשונים האם כל אלו דרשות גמורות הן ומלאכת חול המועד אסורה מהתורה [אלא שמסר הכתוב לחכמים לקבוע מה בכלל האיסור ומה לא], או אינן אלא אסמכתאות וכעין דאוריתא. ויש אומרים שמהתורה אין איסור אלא בדבר שאינו אבד ושלא לצורך המועד, וחכמים אסרו אף לצורך המועד ואף בדבר האבד באופנים מסוימים. ע"ע מו"ק יא.

- יז. א. חולין מעשר תרומה קודש וחטאת – מה ביניהם לענין טומאת הידים?
ב. האם חולין ומעשר ותרומה וקודש צריכים נטילת ידים לנגיעה ולאכילה?
ג. הנוטל / המטביל ידיו ולא נתכוון לטהרה – מה דינו?

א. נוטלים לידים לאכילת פת חולין, וכן למעשר (וכדלהלן), ולנגיעה בתרומה ולאכילתה (שחכמים גזרו טומאה על סתם ידים שאינן משומרות), ולקודש – מטבילים (בארבעים סאה, ואעפ"י שלא נגעו בטומאה דאוריתא ואין כל גופו טמא). ולחטאת (= לענין נגיעה במי חטאת) – אם נטמאו ידיו נטמא גופו.

א. טבילה שאמרו לקודש – בין לאכילה בין לנגיעה (רש"י עפ"י רמב"ם, ומה שכתב רש"י אכילה – לא דוקא. ובמש"כ רש"י חטאת ואשם – ע' מנחת חינוך קו; קהלות יעקב זבחים טז).
ב. יש מי שדייק מלשון המשנה ורש"י שאין צריך לטהר כל גופו לחטאת אלא כשנגעו ידים בדבר המטמאן כגון בספר, אבל סתם ידים אינן מצריכות טבילת כל גוף (עפ"י שפת אמת). ויש שאינם סוברים כן (ע' ראשון לציון).

ב. העלו בגמרא שפירות חולין אינם צריכים נטילה, והנוטל ידיו לפירות (לשם טהרה, לא לשם נקיטת בעלמא. עתוס') הרי זה מגסי הרוח, אבל לאכילת פת צריך נטילה. ולנגיעת חולין אין צריך נטילה כלל.
א. ישנה דעה (בחולין קו) שנטילת ידים לפירות חולין – רשות, דלא כרב נחמן בר יצחק שאמר גסות הרוח היא.

ב. פירות שמשקה טופח על גביהם, אינם בכלל נידון זה שהרי תקנו נטילה לכל דבר שטיבולו במשקה משום סרך תרומה (ע' פסחים קטו).

מעשר שני; לפי דברי רב שימי בר אשי (וכן היא מסקנת ההלכה. תוס'; ראשונים חולין לג; שו"ת הרשב"א ח"א תשו ועוד), לנגיעה בו אין צריך נטילה כלל. לאכילה – לחכמים צריך נטילה, ולרבי מאיר אין צריך. לכאורה משמע שלדברי חכמים, מעשר צריך נטילה הן בפת הן בפירות (וכן נקט בלקוטי הלכות כדבר פשוט). ואולם מסתימת דברי הרמב"ם נראה קצת שלפי האמת מעשר כחולין ואין צריך נטילה אלא פת (ע' חזון איש כה, א-ג; חדושי הגר"ח על הש"ס. ויש אומרים שהרמב"ם פסק כרבי מאיר. ע' בספר ראשון לציון ובשפת אמת כאן ולהלן יט:).

והתורי"ד פירש שלא אסרו חכמים במעשר אלא כשכל גופו טמא, אבל מי שגופו טהור וידיו מסואבות, מותר באכילת מעשר כחולין ואינו צריך נטילה.

תרומה וקדשים – בין בנגיעה בין באכילה צריך נטילה, והנוגע בסתם ידיו בתרומה – פסלה, ובקודש – טימאו (= הקודש שנגע בו נעשה שלישי לטומאה ופוסל במגעו קודש אחר).

ג. הנוטל ידיו או מטבילין ללא כוונה; לחולין – ידיו טהורות [ואפילו לא נתכוין לטבילה כלל, כגון נתכוין לשלות פירות מתוך המים, נטהרו ידיו לחולין], ולאכילת מעשר – ידיו טמאות.

א. כל שכן לאכילת תרומה, אין מועילה נטילה ללא כוונה. ומכל מקום אינו פוסל את התרומה במגעו (תוס'). לדברי מהרש"א, בין שנתכוין לחולין בין שלא נתכוין כלל אינו פוסל. והרש"ש נקט לומר שאם לא נתכוין אף לחולין – פוסל את התרומה (וכן נקט הנצי"ב ודייק כן מלשון הרמב"ם אה"ט יג, ב. וע"ע בתורי"ט ובשפ"א).

ב. הוא הדין כשטבל כל גופו ללא כוונה, לא נטהרו ידיו לאכול מעשר, כן מוכח בסוגיא. ומסתבר שאין חילוק בזה בין אכילת פת לפירות (עפ"י זבח תודה).

ג. לדעת הרשב"א (בתורת הבית ו, ד ובתשובה תקי), לא כילת חולין צריך כוונה בנטילה [ורק לחולין שנעשו על טהרת תרומה אין צריך כוונה]. והרא"ה חולק. ודעת רוב הפוסקים כהרא"ה, ואולם לכתחילה מחמירים כדעת הרשב"א (עפ"י משנ"ב קנט ס"ק עה. ועחז"א כה, ג-ו).
 ד. יש אומרים שלפי דעת תנאים אחת, אף נטילת ידים לחולין צריכה כוונה (כן פירש הר"ש בדעת התוספתא מכשירין ב. וכ"כ בטורי אבן בדעת רבי יוחנן בחולין לא, ואולם דבריו שלא כהתוס' שם שכתבו שמודה רבי יוחנן בנטילת ידים. וע' גם באגרות משה אה"ע ח"ד יד).

דף יט

- יח. א. גל שנתלש ובו ארבעים סאה, וכן זרם של מי גשמים – האם הם מטהרים?
 ב. טבל ולא הוחזק – מה דינו? הוחזק לדבר אחד – האם הוחזק לדבר אחר?
 ג. טבל ואחר כך הוחזק – מהו?
 ד. מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו – מה דינם?
 ה. האם אומרים 'גוד אחית' או 'גוד אסיק' לענין טבילה? גממיות בנחל ששטף מי גשמים עובר ביניהן, האם אפשר לטבול בתוכן?
 ו. כמה מעלות יש בשמירת בגדים לטהרות, ששמירה לזו אינה שמירה לשלמעלה ממנה?
 א. גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים – טהורים, ומטבילים באחד מראשיו הנוגעים בארץ, אבל אין מטבילים בכיפה – אמצעיתו של הגל העומד באויר.
 הרמב"ם (מקואות ט, יז) מפרש בגל שנתלש מן הים, וטובלים בראשים הנוגעים בארץ ולא בכיפה. ומשמע בכסף-משנה שזהו מגזרת חכמים, שלא יאמרו כשר לטבול בזוחלין. ויש חולקים.
 ורבנו תם פירש במי מעין, אבל בים אין מועילה טבילה בגל כלל, כי אין מקוה מטהר בזוחלין.
 חרדלית של גשמים (= זרם מי גשמים המקלח מן ההר) אינה מטהרת (אם משום שאין קטפרס חיבור, או אפילו כשיש בחרדלית עצמה ארבעים סאה, אין מי גשמים מטהרים אלא באשבורן ולא בזוחלים. ערש"י ותוס').
 ב. לחולין אין צריך כוונה, מה שאין כן למעשר ולמעלה ממנו, אם טבל ולא הוחזק (= לא נתכוין) להם – כאילו לא טבל (ואסור במעשר אף בנגיעה. הנצי"ב. ובשפ"א לא משמע כן). ולדברי רבי מאיר המעשר כחולין לענין זה, שאם הוחזק לחולין מותר במעשר.
 א. כן משמע מפשטות הסוגיא. ואולם החזו"א (קכט) צדד שלפי האמת יתכן שמודה רבי מאיר שהוחזק לחולין אסור למעשר.
 ב. לרבי יוחנן (בחולין לא), טבילת כל הגוף לחולין צריכה כוונה, ובכלל זה טבילת גדה. והתוס' כתבו שטבילת ידים קלה מטבילת כל הגוף ולכו"ע אינה צריכה כוונה, כסתם משנה במכשירין. וכן לענין דינים דרבנן, יש אומרים שמודה רבי יוחנן שאין צריך כוונה (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"ד יד).
 טבל והוחזק לקל – לא הוחזק לחמור ממנו. הוחזק לחמור – הוחזק לקל.
 מבוואר בסוגיא (ומפורש ברש"י) שמעלות דרבנן הן, אבל מהתורה טהור לכל.
 לכאורה משמע בסוגיא שטבילת אדם וטבילת כלים שוים, ואולם יש לומר שבכלים לא החמירו, ואם טבלם ללא כוונה – טהורים למעשר (עפ"י שפת אמת, ע"ש).
 דינים נוספים ע' בחולין לא.